

TADEUSZ BRAJERSKI

PRZYCZYNEK DO HISTORII „ARCHAIZMU
PODHALAŃSKIEGO“

W pracy pt. „Ze studiów nad polszczyzną XV w.“¹⁾ starałem się wykazać, że dawniej palatalne spółgłoski szczelinowe i zwarto-szczelinowe *š ž č dž c dz* jeszcze w XV w. bywały miękkie oraz że wymowa *sin ziskać*, charakteryzująca dzisiejszy dialekt podhalański, mogła być właściwa niektórym dialektom staropolskim nie znającym mazurzenia²⁾.

W niniejszej pracy podnoszę tę samą kwestię, opieram się jednak na materiale późniejszym, bo na drukach z początku XVI w.

Omówienie materiału zaczynam od *inkunabułu* z roku 1529, przedrukowanego przez J. Bystronia w *SKJ V* (1894) s. 445 nn., zawierającego żywoty świętych Aleksego i Eustachiusza. Druk ten wyszedł spod prasy Szarffenberga w Krakowie. Dalsze zabytki to: *Żywot św. Anny* (r. 1530), *Psalterz Krakowski* (r. 1532), *Bielskiego Żywoty filozofów* (Ungler 1535), *Miechewity Polskie wypisanie Sarmacji* (Ungler 1535) i *Andrzeja Glabera z Kobylina Gadki o składności członków człowieczych* (Ungler

¹⁾ *Slavia Occidentalis XIX*, 1948, s. 309—341.

²⁾ Sprawę tzw. „archaizmu podhalańskiego“ omawiali: K. Nitsch, *Dialekty języka polskiego*, Gramat. zbior. s. 428, M. Małecki, *Archaizm podhalański*, Monografie polskich cech gwar. 4, Kraków 1928, z mapą, N. van Wijk, *Z przeszłości archaizmu podhalańskiego*, *Lud Słow.* IV A 116 nn, i K. Nitsch w *Uwagach o artykule van Wijka*, *Lud Słow.* IV A 125.

1535). Przejrzałem je w „Wyborze tekstów staropolskich“ Wierczyńskiego (Lwów 1930).

Wszystkie te zabytki dokładnie odróżniają samogłoskę *y* po spółgłoskach twardych wargowych i przedniojęzykowych zwartych (*p b f w m n*) od samogłoski *i* po tych samych spółgłoskach miękkich (*p' b' f' w' m' n'*). Znakiem dla samogłoski *y* jest litera *y*, dla samogłoski *i* litera *i*. Po spółgłoskach *t d r*, nie mających w języku polskim miękkich odpowiedników, pisownia często jest chwiejna: występują tu obydwie znaki (*y i*), przeważa jednak *y*. Po *k g* używa się we wszystkich tych zabytkach (prócz druku 1529) litery *i*. Połączenie *chy* występuje bardzo rzadko.

Stan taki pozwala na rozstrzygnięcie, jakiej głoski, *y* czy *i*, używają pisarze zabytków po spółgłoskach, o które nam tu chodzi: *s z, š ž č dž, c dz*, w związku z czym można wnosić o miękkiej lub twardej ich artykulacji.

Przy cytowaniu przykładów z inkunabułu 1529 podaje najpierw liczbę strony w SKJ V, później liczbę wiersza (litera *d* oznacza wiersz liczony od dołu). Przy cytowaniu materiału z „Wyboru tekstów“ oznaczam tylko wiersz; strona do odszukania w spisie rzeczy (na początku „Wyboru“).

I n k u n a b u ł 1 5 2 9

Druk 1529 rozróżnia samogłoski *y i* oznaczając je tak samo, jak to robi dzisiejsza pisownia, mianowicie samogłoska *i* oznaczana jest tu literą *i*, a samogłoska *y* literą *y*. Oto przykłady.

1. Samogłoska *y* po spółgłoskach *p, b, w, m, n*: *pytali*³⁾, 449/21, *pytaiątz* 449/24, *pytatz* 454/26, *pytali* 454/2d, *Pytay* 456/26, *pytał* 456/27 (po *p* 2 r. w żyw. Aleks. i 4 r. w żyw. Eustachego, razem 6 przykładów); *Był* 447/14, *był* 447/15,16,

³⁾ Druk 1529 ma kropkę nad *y*. tutaj jej się nie drukuje.

448/7,26 itd., *była* 447/20, 450/19, *był* 449/2d, *była* 448/20, *aby* 447/21, 448/13 itd., *nazbyt* 448/11, *przebywała* 448/23, *iakoby* 448/23,10d, 449/9d itd., *był* 451/11,13,16, *obyczajaiu* 451/15 itp. (Aleksy 46 r., Eust. 79 r., razem 125); *sprawiedliwy* (sg.) 447/16, *wychowawszi* 447/5d, *slug swych* 448/17 itp., *wychowacz* 451/15, *wyssoką* 451/23, *wyobrażenie* 451/10d,9d, 452/23 itp. (Al. 13 r., Eust. 42 r., razem 55); *mysłätz* 447/4d, *mym* 448/24, *myslił* 448/3d, *nieznaiomy* (sg.) 448/1d itp., *myslił* 451/23, *ustam mym* 454/6, *myslil* 454/19, *umyl* 'umył' 454/8d itp. (Al. 10, Eust. 11, razem 21); *slawnym* 447/14, *slawny* 447/15, *miłosierny* 447/17, *god'iny* 447/18 itp., *welmożny* 451/11, *ustawiczny* 451/13, *miłosiernych* 451/13, *nyniē* 452/4d, *nyniē* 453/2d itd. (Al. 16, Eust. 30, razem 46). Łącznie samogłoska *y* w pozycji po wymienionych spółgłoskach została zapisana przez *y* 253 razy. — Literą *i* oznaczył tu drukarz samogłoskę *y* w omawianej pozycji tylko 2 r.: *wiszedszi* 449/8d i *gdismi... wyszli* 455/10d.

Samogłoska *i* po spółgłoskach miękkich *p'*, *b'*, *w'*, *m'*, *ń* oznaczana jest normalnie literą *i*: *dostępitż* 447/7, *wstąpiwszi* 448/5, *pilno* 448/13 itd., *pilnie* 451/24, *okrzepiwszi ste* 452/1, *pirwēgo* 452/23 itp. (po *p* w Al. 9 r., w Eust. 24 r., razem 33); *odrobinami* 449/3, *bili* 450/17, *do biskupa* 452/10, *ku biskupowi* 452/18, *podbiwszi* 455/18, także *Theozbitą* 452/19, *Theozbitem* 452/20, *Theozbita* 456/15 (po *b'* w Al. 2 r., w Eust. 6 r., razem 8); *Czitelnikowi Szostowirszik* 447/5-6, *dziewitztwa* 448/2, *Eufemianowi* 448/18 itd., *ustawiczny* 451/13, *mowił* 451/8d, *włowitż* 451/4d, *włowitł* 451/3d itp. (Al. 20 r., Eust. 46 r., razem 66); w tym *niewijm* 449/22, *nie wim* 455/9d, *wisz* 455/3d, *wijm* 454/22, *niewiższli 'czy nie wiesz?'* 454/27 (obok *nie wiem* 455/3d); *wielmi* 447/15, 448/20, *welmi miłosierny* 447/17, *s ludźmi nabożnymi* 447/19 itd., *miłosiernych* 451/13, *welmi* 451/13, 16, 22 itp. (Al. 32 r., Eust. 56 r., razem 88); *spowednika* 447/2, 13, *męczennika* 447/4, *Czitelnikowi* 447/5, *mnimay* 447/9 itd., *męczennika* 451/10, *ieleni* 451/18, *gonili* 451/20, *za nim* 451/22 itp. (Al. 34 r., Eust. 61 r., razem 95; w tym *niniē* 452/17, *niniē* 452/27,3d, — *nynie p.* przy *ny* — oraz *onij pastyrze* 453/6d,

onij 'oni' 454/7d, 455/23). Razem samogłoska *i* przez *i* 290 r. — Litera *y* (z dwoma kropkami u góry) oznaczająca samogłoskę *i* 1 r.: siedm' dnij.

Zestawienie tabelaryczne:

	samogl. <i>y</i>	samogl. <i>i</i>
przez <i>y</i>	100 % (253)	—
przez <i>i</i>	— (2)	100 % (290)

2. Tak samo w pozycji po *ł* i *l* samogłoski *y* i są rozróżniane. Przykłady.

Połączenie *ły* pisane jest przez 1) *ły* 17 r.: *trzi stoty* 447/17, *miły* 448/16, *miłym* 448/24, *chwały* 448/5d (Al. 4 r.), *miły* 452/24, 456/6,11,19, *pomarły* 453/3, *pozdichały* 453/3, *złych* 453/9, 455/27, *zmarły* 454/1d, *płynęli* 455/11d, *sinowie iey* były (!) 456/4, *pożarły* 456/20,24 (Eust. 13 r.); 2) *ly* 5 r.: *pożarły* 454/4, *miły* (sg.) 453/1d, 454/5,21, *posły* 454/14 (Eust.); 3) *li* 2 r.: *Prziacielu mili* 454/26, *przeplinęwszy* 455/10d (Eust.).

Osobno zestawiam formy czasownika *usłyszeć*. 1. Przez *ły* 2 r.: *usłyszał* 449/3d, *słyszałam* 456/24 (Al. 1 r., Eust. 1 r.); 2. przez *ly* 14 r.: 448/9d,6d, 449/4,16,28, 450/6,10d (Al. 7 r.); 451/2d, 452/7, 453/16, 454/1d, 455/5,2d, 456/15 (Eust. 7 r.); 3. przez *li* 3 r.: *usliszę* 448/24 (Al. 1 r.), *Vsliszawszi* 456/3,28 (Eust. 2 r.).

W poniższej tabelce uwzględniłam także *usłyszeć*.

	<i>ły</i>	<i>li</i>
przez <i>ły</i> i <i>ly</i>	88 % (38)	—
przez <i>li</i>	12 % (5)	100 % (180)

Samogłoskę *i* po *l* oznacza się tu tylko literą *i* (ponad 180 r.): *Chceszli...* 447/7, *cirpliwosci* 447/8,12, *sprawiedliwy* 447/16, *gonili* 451/20 itp.

3. Po spółgłoskach *t*, *d*, *r* samogłoska *y* jest także w większości wypadków oznaczana literą *y*.

Połączenie *ty*. 1) Przez *ty* 54 r.: *bogaty* 447/15, *potym* 447/6d,4d, 448/6,17,24 itd., *złoty* 448/2, *tylko* 448/10 itp. (Al. 22 r.), *ty* 'fac. tu' 451/7d,4d, 452/8,12,16,26,7d, 456/1,11, *w tymto...* 451/6d, *tyto słowa* 451/2d, *potym* 452/8d, 453/1,3,9, 454/11 bis, 455/18, 457/5,9,11,13, *Zatym* 452/1d, 453/4, 456/28, *zapłaty* 453/15 itp. (Eust. 32 r.); — 2) przez *ti* 8 r.: *potim* 447/9, 449/5d, *w tim smutku* 448/23, *posti* (instr.) 449/8, *świętım* 449/24 (Al. 5 r.), *Potim* 452/1, *Zatim* 454/9, *pastirze* 455/4d (Eust. 3 r.).

Połączenie *dy*. 1) Przez *dy* 44 r.: *gody* 447/9, *przigody* 447/10, *zawždy* 448/21, 449/8,10, *tedy* 448/11,25, 449/10,19,20, 22,8d, 450/8d, *dym* 448/10d (Al. 14 r.), *prawdy* 451/17, *gdy* 451/17,24, *tedy* 451/20, 452/14,21 453/6,11,14,18,4d, itd. (*tedy* 20 r.), *niegdy* 451/8d, *niégdy* 454/16,21 bis, *gospody* 454/10d, *gody* 456/4d, *zawždy* 457/19 (Eust. 30 r.); — 2) przez *di* 61 r.: *każdi...* *zawźdi* 447/17, *wzdichania* 450/3 oraz 15 r. *gdiż* (447/3d. 1d, 448/13,24,9d,6d,4d itd.) i 5 r. *tedi* (447/1d, 448/7d, 449/7, 13,25), razem w żyw. Aleksego 23 r.; *pozdichały* 453/3, *wźdi* 454/2, *wzdichaiątz* 454/18, *z przigodi* 455/20, *zawźdi* 457/16, *gdi* 455/4, *gdim był* 455/24, *gdismi...* 455/10d oraz 21 r. *gdiż* (451/20, 452/20,21,6d,3d, 453/11,14,15 itd.) i 9 r. *tedi* (453/15, 454/16, 455/22,10d,8d,6d,5d, 456/7d, 457/4), razem w żyw. Eust. 38 przykładów z *di*. Nie liczę tu nazw obcych.

Połączenie *ry*. 1) Przez *ry* 18 r.: o *ktorymby* 448/9d, *ktory* 449/21, *pokory* 449/28, *na mary* 450/8d, *chory* 450/5d (Al. 5 r.), *niektory* *rycerz* 451/12, *wiary* 451/14, *rycerzów* 452/22, *niektorym* 452/22, *rychło* 454/11,24, *rycerza* 454/12. *dary* 454/15, *rycerze* 454/16, *rycerstwo* 455/9, *niektorym* 455/18, *ktorym* 457/12, (Eust. 13 r.); — 2) przez *ri* 11 r.: *ktorim* 447/18, *ktoriżkoli* 450/5d (Al. 2 r.), *ktorimi* 451/18, *ricerze* 451/20, 454/25, *niektorich* 453/2, *richło* 453/3, *ktorim* 454/2, *ktorizkoli* 454/15, *rice-*

rzmi 455/16, ktoris 456/15 (Eust. 9 r.). Pomijam formy rzeczownika *Kristus*.

Na tabelce stosunki te wyglądają następująco (pomijam *gdiż*, bo to mania graficzna):

	<i>ty</i>	<i>dy</i>	<i>ry</i>
przez <i>ty, dy, ry</i>	87 % (54)	64 % (44)	62 % (18)
przez <i>ti, di, ri</i>	13 % (8)	36 % (25)	38 % (11)

Z powyższego przeglądu wynika, że zabytek bardzo dokładnie rozróżnia samogłoski *y* i po spółgłoskach mogących występować w opozycji twarda — miękka; w innych wypadkach drukarz nie stara się o dokładność, ale ma skłonność do oznaczania samogłoski *y* literą *y*.

4. Po znakach dla pierwotnie miękkich spółgłosek *š, ž, č* (brak przykładów z *dž*), *dz* i *rz* stawia drukarz literę *i*, która — jak wyżej wykazałem — służy mu do oznaczania samogłoski *i*. Cytuję przykłady.

Po *sz*: *Szostowirszik* 447/6, *roskoszi* 447/8,11, *wychowawszi* 447/5d, *wstawszzi* 448/3, *wziąwszi* 448/4 itp. (Al. 49 r.), *odszedzsi* 451/19, *okrzepiwszi sie* 452/1, *Vslyszawszi* 452/7, *wszitko* 452/8 itp. (Eust. 80 r., w czym 1 r. *š* oznaczono przez *sz*: *sinowie naszzi* 456/26). Razem 129 r. *ši* przez *sz* i tylko 1 r. przez *szy*: *obląpiwszy sie* 456/2.

Po *ž*: *Ziwot* 447/1,13, *žiwoth* 447/3, *žiwot* 447/11, *božim* 447/16, *služitiž* 447/18, *požiwieniu* 448/10 itd. (Al. 18 r.), *Ziwoth* 451/10, *zaslužitiž* 451/16, *zwycięžitiž* 452/26, *žiwota* 452/4d, 457/9 bis, *položiwszi* 453/25 itd. (Eust. 12 r.). Razem 30 przykładów z *i*, a ani jednego z *y*.

Połączenie *či* oznaczono 29 r. przez *cz*: *racził* 447/21⁴⁾, *uczili* 447/4d, w *czistosci* 447/4d, *czistosci* 448/1, *człowieczima rękoma ucziniony* 448/7 itp. (Al. 16 r.), *uczinkach* 451/13, *uczi-*

⁴⁾ Litery *c, r* z kropką są tu zastąpione znakami *cz, rz*.

nił 452/3, 456/4d, *czinitz* 452/9, *ocziszczeni* 452/12, *rzeczi* 452/13, 25, 453/6 itp. (Eust. 13 r.); — przez *czy* 4 r.: *Czitelnikowi* 447/5, *uczi* 447/12, *racził* 448/17 (Al. 3 r.), *raczi* 452/2d (Eust. 1 r.). Razem 33 przykłady z *i*, brak przykładów z *y*.

Po *dz*: *miedzi* 'inter' 448/3,9,14, *pieniędzy* 448/4, *sludzi* *domowi* 449/9, *Sludzi* 450/13,17 (Al 7 r.), *miedzi* 451/25, 2d, 454/7d, 455/16 (Eust. 4 r.). Razem 11 przykładów z *i*, brak wypadków z *y* w tej pozycji.

Po *rz* zawsze (98 r.) *i*: *przigody* 447/10, w *Rzimie* 447/14, *przi...dworu* 447/15, w *przikazaniu* 447/16 itp. (Al. 31 r., Eust. 61 r.); także przez *r* z kropką: *stworzi* 452/8, *przidz* 452/13, *przibieżawszi* 453/27, *se...przigodziło* 455/7, *nieprziaciele* 455/18, *przjmu*y 457/16 (6 przykładów, Eust.).

5. Z dawnych miękkich tylko *c* zdaje się być twarde: *cho-dzący* 447/17, w *nocy* 448/5, 450/19, *wszitycy* 448/6d, 449/17, 450/15,23,9d,6d,3d, 451/4, *wszechmogący* 450/1, *garlicy* 450/21, (Al. 13 r.), *nocy* 452/16,18; 453/5,6, 455/27, *zlosnicy* 453/4, *wszitycy* *Senaci* 453/9, *wszitycy* 455/2,12, *wszechmogący* 453/21, *pasęcy* 453/9d, *na szpicy* 455/16, *niewiedzący* 455/21, *rodzicy* 455/27 (Eust. 14 r.).

Połączenie *ci* tylko w 3 wypadkach przez *ci*: *wszityci* 449/15 (Al. 1 r.), *wszechmogący* 454/20, *powiedaiących* 456/25 (Eust. 2 r.). Pomijam tu wyrazy (imiona) obce.

Stosunek *cy* : *ci* = 27 : 3 = 90% : 10%.

6. Prasłowiańskie połączenie **sy* oznaczone jest w zabytku przez *si* 42 r.: *sin* (*sina*, *sinu* itp.) 447/5d, 448/12,20,21, 449/4, 5,2d, 450/2,9,11,17, *do miasta Edisi* 448/6 (Al. 12 r., w tym 11 form rzeczownika *syn*), — *sinu* 451/15, *sinóm* 452/11, *sinowie* 452/17 itp., *czasi* 'czasy' 452/4, *pokusi* (*gen. sg.*) 452/7d, *pokusi* (*ac. pl.*) 452/4d, 453/1d, (Eust. 30 r., w tym 26 form rzeczownika *syn*).

Tylko w 2 wypadkach *sy*: *do miasta Edisy* 448/14 (Al.) *i ze psy* 'ze psami' 453/8d (Eust.).

Imię *Aleksy* pisane jest stale *Alexi*.

Połączenie **zy* zapisano tu tylko 1 r.: *od... zmazi* 456/15 (Eust.).

7. Dla bardziej przejrzystego przeglądu omówionego materiału ujmuję go w tabele. Uwzględniam tu również pisownię połączeń *śi źi dźi*, by ją można było porównać z **sy *zy *śi *zi* itd., przykładów jednak nie cytuję dla zaoszczędzenia miejsca.

a. Pisownia połączeń **sy*, **śi* i *śi*.

	<i>*sy</i>	<i>*śi</i>	<i>śi</i>
przez <i>śi</i>	95 % (42)	—	100 % (18)
przez <i>śzi</i>	—	100 % (129)	—
przez <i>szy</i>	—	— (1)	—
przez <i>sy</i>	5 % (2)	—	—

b. Pisownia połączeń **zy*, **zi* i *zi*.

	<i>*zy</i>	<i>*zi</i>	<i>zi</i>
przez <i>zi</i>	— (1)	—	—
przez <i>źi</i>	—	100 % (30)	—

c. Pisownia połączeń **ci*, **ći* i *ći*.

	<i>*ci</i>	<i>*ći</i>	<i>ći</i>
przez <i>ci</i>	10 % (3)	—	100 % (91)
przez <i>ći</i> i <i>czi</i>	—	100 % (33)	—
przez <i>cy</i>	90 % (27)	—	—

d. Pisownia połączeń *dzi, (*dzi) i dzi.

	*dzi	*dzi	dzi
przez <i>dzi</i> i <i>d'i</i>	100 % (11)	—	100 % (19)
przez <i>dzy</i>	—	—	—

8. Powyższe zestawienia pozwalają na wniosek, że omawiany zabytek przedstawia dialekt niemazurzący i charakteryzujący się palatalną wymową spółgłosek š ž č (dž), dz i rz. Również przypuszczać można, że ps. połączenia *sy i *zy wymawiał składacz inkunabułu 1529 chyba miękko jak *s'i* i *z'i* (*sin*, *wziwać*). Przemawia za tym fakt, że stawia on w tych połączeniach literę *i* (symbol samogłoski *i*!) tak samo jak w ps. połączeniach *si i *zi [pisze *sin* 'syn' i *zmazi* 'zmazy' obok *prosił* i *nosili*). Spółgłoska *c* wykazuje u tego składacza wymowę twardą.

Wniosek ten budzi jednak wątpliwości, ponieważ drukarz posługuje się czeską ortografią (znaki diakrytyczne), która do dziś pisze znak *i* po omawianych spółgłoskach. Dlatego też sprawę miękkości tych głosek zostawiam na razie nierozstrzygniętą.

9. Jak dalece trzyma się drukarz pisowni czeskiej, świadczy sposób oznaczania połączeń *ky *gy i *ke *ge:

a. po *wszitkych stronach* 448/12, z *ręky* 449/4d, *hnetky* 449/4d (Al. 3 r.), *męky* 451/3d, s *wielikym* 452/18, *hnetky* 452/23, 454/3d, *łasky* 452/26, *wszitky* 453/3, 455/18, *wskynął na przewoźniky* 453/18, *rzeky* 453/24, 27, 11d, *Rzimsky* 454/11, *smutky* 456/13 (Eust. 14 r.); — *głosem wielikim* 450/8, *przi Cesarskim dworu* 447/15, (Al. 2 r.), *wszitkimi* 455/7, *wszitkim* 456/8d, *wszitki* 457/16, 21 (Eust. 4 r.); — *hnetkj* 450/5d (Al. 1 r.), *krolewskj* 451/13, *do.... rzekj* 453/24 (Eust. 2 r.).

b. *vbogym* 448/11, *slugy swé* (ac.) 448/12 (Al. 2 r.), *druhych* 451/19, 452/22, *drugy* 452/6d, *slugy* 453/2, *plagy* 453/22,

(Eust.5 r.);—*Drugi* 447/3, *vbogich* 447/18, *vbogim* 448/8, *vbogimi* 448/10,15, *drogim kamieniem* 451/7 (Al. 6 r.), *drugim* 454/9, 456/12, *drugi* 454/5d (Eust 3 r.).

Tabela:

<i>k,g</i>	* <i>ky</i>	* <i>gy</i>
+ <i>y</i>	65 % (17)	44 % (7)
+ <i>i</i>	23 % (6)	56 % (9)
+ <i>j</i>	12 % (3)	—

Z zestawienia wynikałoby, że połączenie **ky* wymawiał drukarz (czy korektor) jak *ky*, a połączenie **gy* jak *g'i* (jest nawet jeden zapis do *Ejptu* 453/8, Eust.).

Sprawę gmatwa pisownia połączeń **ke* **ge*. Mianowicie połączenia te pisane są zawsze przez *ke* i *ge*: *niebieské radosci* 447/7, *jednaké wolé* (gen.) 447/20, *Cesarskégo* 447/1d itp. (Al. 10 r.), *Rzinskému* 452/18, *z wyssoké proznosci* 452/9d, *wieliké* 454/15 itp. (Eust. 16 r.); — *miedzi drugemi vbogimi* 448/10, (Al. 1 r.), *drugeo* 452/20, 455/26, *drugé* 453/25,26,12d,7d, 454/8, *ku drugemu* 453/13d, *drugého* 456/4, *Drugého* 456/4d (Eust. 10 r.).

Kropka (oddaje ją tu znakiem é) nad *e* oznacza tu bez wątpienia dawną długość samogłoski *e*, a nie miękkość poprzedzających *k g* (miękkość innych spółgłosek w pozycji przed samogłoską oznaczana jest bardzo starannie literą *i*, np. *niebieské* 447/7, *w Rzymie miescie slawnym* 447/14 itp., nieliczne błędy), więc należałoby przyjąć, że połączenia **ke* **ge* wymawiane były jak *ke* i *ge*. Czy jednak możliwa jest do przyjęcia wymowa np. *łasky kedy* obok *drug'i* i *drugiego*? Sprawa bardzo wątpliwa. Należy więc przyjąć, że pozostaje tu drukarz przy pisowni czeskiej, wymawia jednak *łaski kiedy* i *drugi drugiego*.

W drukach niżej w tej pracy omawianych miękka wymowa tylnojęzykowych *k g* jest dokładnie poświadczona.

W obydwu żywotach brak wyrazów z **chy*. Trzykrotnie zapisaną imię *Eustachi* 452/26, 454/23, *Eustachiy* 456/23 jest obce i na podstawie jego pisowni nie można wnioskować o wymowie polskiego **chy*.

Żywot św. Anny 1530

Zabytek ten oznacza samogłoski *y* i tak samo, jak je oznaczamy dzisiaj. Rozróżnienie między tymi głoskami jest dokładne i pozwala wnosić, że język Żywotu charakteryzuje się wymową *sin wziwać pomoci drudzi* i wykazuje twardą wymowę głosek *š ž č*. Przy tym brak tu *ma z u r z e n i a*. Niżej zestawiony materiał ilustruje dokładnie te cechy językowe.

Połączenie **sy*: *sinow proročkih* 15, *dosicz* 42, *sin* 55, 120, *w sinach lučkih* 109 (5 przykładów).

Połączenie **zy*: *zmazi ,zmazy'* 12, *wziwálij* 101 (2 przykł.).

Połączenie **ci*: *mieszkáiącich* 15, *noci* 40 bis, *z chodząci sye* 86, *pomoci* 100, *z bożey moci* 122 (6 r. przez *ci*); *rodzicy* (nom. pl.) 20.

Połączenie **dzi*: *Drudzi* dwa 45 (1 przykład).

Celem stwierdzenia, że zabytek ma twarde *š ž č* i nie *ma z u r z e n i a*, zestawiam także pisownię połączeń **ši sí *ži ži *či cí* i (*dži*) *dži*.

**ši*: *dostojniewszy* 39, *stárszy* 39, *nasłotszy y namilszy nád wszytkij owoce* 44 itp. (przez *szy* 15 r.), *wszitkiego* 11, *wszistkiego* 55 i *wszitkiemu* 58 (obok *wszytkij* 44, *wszytko* 59; przez *sz* 3 r.).

ši: *odprosiwszy* 61, *prosiła* 64, *psimij... pászczekámij* 124 (3 r.).

**ži*: *Zywot* 1, *żydowskiej* 5, *życz* 10, *żywotá* 16, 17, *sin boży* 55, *pożyteczny* 58, *rozmnóżyło sye* 82, *żydowká* 97 (9 r.).

ži: brak przykładów.

**ci*: *nączystszej* 1, *w czystożczy* 9, *sz czystey dzyewice* 11, *wczystości* 15, ...*sye nączyla* 16 itp. (przez *czy* 14 r.), *raczył* 38, *czystocz* 49, *czy i ony 'czyniony'?* 88 (3 r. *czy*).

ci: *w czystożczy* 9, *namiętnożczy* 12, *smuczyliz* 23, *z lisczym* 57 (przez *czy* 4 r.), *chcziwy* 12, *wczystości* 15, *czystosci* 25, *wrocziła sye* 61 (przez *cy* 4 r.), *przeciwna* 32 (1 r.).

dzi: *rodzytzoż* 2, *miał sye náródzycz* 11, *rodzyczow* 27 itp. (10 r. *dzy*), *chodziła* 14,62, ...*sye godziła* 20, *rodzicy* 20, *dziwne* 36, *poradziwszy sye* 46, *porodziła* 76, 77 (przez *dzi* 8 r.), *dżywno* 81, *blądzyće* 101, 102, *rodzycow* 121 (4 r.).

Połączenie **rzi* jest w tym zabytku chyba także twarde: *ktorzy* 15,27,34,85, *przycięła* 18, *przysziła* 19, *przyminąlij* 21 itp. (*rzy* 17 r.), *z towárzistwá* 12, *stowarziszek* 13, *trzi dni* 34, *trzymiąć* 60, *przikazanie* 66 (5 przykładów z *rzi*).

rzy : *rzi* = 77% : 33%.

Zestawienia tabelaryczne:

	<i>*sy</i>	<i>*si</i>	<i>si</i>
przez <i>si</i>	100% (5)	—	100% (3)
przez <i>szi</i>	—	17% (3)	—
przez <i>szy</i>	—	83% (15)	—

	<i>zy</i>	<i>*zi</i>	<i>zi</i>
przez <i>zi</i>	100% (2)	—	—
przez <i>ży</i>	—	100% (9)	—

	<i>*ci</i>	<i>*^vci</i>	<i>ći</i>
przez <i>cy</i>	14% (1)	—	—
przez <i>ci</i>	86% (6)	—	—
przez <i>tzi</i>	—	—	7% (1)
przez <i>ćy</i>	—	—	31% (4)
przez <i>czy</i>	—	—	31% (4)
przez <i>czy</i>	—	18% (3)	31% (4)
przez <i>czy</i>	—	82% (14)	—

Psalterz krakowski 1532

Sposób oznaczania samogłosek *y* i w tym zabytku jest taki sam jak w zabytkach wyżej omówionych. Psalterz wykazuje także wymowę *s'i z'i c'i dz'i*, stwardniałe *š ž č* i brak mazurzenia.

Cytuję materiał:

Prasłow. **sy*: *sinu* (dat.) 1/8, 2/14, 3/8, 9/43, *sin* 2/7, *sinow* 10/5, *głosi* (acc. pl.) 103/13, *násiconá* 103/14, *Násicone* 103/18 (9 przykładów).

Prasl. **zy*: *pod ięzikim* 9/29 (1 przykład).

Połączenie **ci*: *w noci* 1/2, *wszyci* 2/13, *powyszaięci* 3/3, *szukaięcich* 9/10, *czynięci* 9/17, *wszyci* 9/18, *grzesznici* 10/2, *goręcim* 103/5, *ptaci niebiesci* 103/13 (10 przykładów).

Połączenie **dzi*: *miedzi pogány* 9/11, *miedzi* 103/11 (2 prz.).

Połączenie **ši*: *wszyci* 1/4, 3/7, 9/1, 9/14, 103/12, 21, 25, 28,

wszyscy 2/13, wszystkim 9/1,27, wszyscy 9/18, wszystko, 103/29, duszy 3/2, 10/1 (15 przykł.).

Połączenie *śi*: W sidle 9/16,33, przeniesisie 'przenieś się' 10/1 (3 r. przez *si*), poşilon 9/20 (1 r. przez *śi*), şyđła 10/7, şyroćie 9/42 (2 r. przez *şy*).

Połączenie **żi*: rozmnożyli sie 3/1, wniży 9/33, założyłeś 103/6, założyłeś 103/9, położyłeś 103/10, Położyłeś 103/21, w żywoćie 103/34 (7 przykładów):

Połączenie *żi*: skążiłeś 9/6, skążili 10/3, (2 przykł.).

Połączenie **çi*: uczyni 1/4, rzeczy 1/4, uczyni 3/6, uczynił 9/4,9, uczynili 9/15, czyniáci 9/17, w uczynkach 9/17, Oczy 9/31, 10/5, baczysz 9/37 itp. (14 r. przez *czy*), uczynił 9, uczynki 103, czynisz 103/5, uczynkow 103/14, Uczynił 103/20, rzeczy... uczyniłeś 103/25, rzeczy 103/28, w uczynkach 103/32 (9 r. przez *czy*).

Połączenie *çi*: niemilosciwych 1/1, wszedłtwosci 1/1, w ćiemności 10/2 (3 r. przez *ci*), niemilosciwi 1¹/5,6, prozności 2/1, zasmuci 2/5, nąprzećiwko 3/1 itp. (30 r. przez *çi*), nąprzećywko 2/2 bis (2 r. przez *ćy*).

Połączenie *dzi*: chodził 1/1, dzisiaj 2/7, porodziłem 2/7, w dziedzićtwo 2/8 itp. (20 r. przez *dzi*), sądzićie 2/10, Godzi 9/32, Sądzi 9/42 (3 r. przez *dzi*).

Zestawienia:

	<i>*sy</i>	<i>*şi</i>	<i>śi</i>
przez <i>si</i>	100 % (9)	—	50 % (3)
przez <i>śi</i>	—	—	17 % (1)
przez <i>şy</i>	—	—	33 % (2)
przez <i>şzy</i>	—	100 % (15)	—

	<i>*zy</i>	<i>*zi</i>	<i>zi</i>
przez <i>zi</i>	100 % (1)	—	—
przez <i>zi</i> i <i>zi</i>	—	—	100 % (2)
przez <i>zy</i>	—	100 % (7)	—

	<i>*ci</i>	<i>*ci</i>	<i>ci</i>
przez <i>ci</i>	100 % (10)	—	9 % (3)
przez <i>ci</i>	—	—	86 % (30)
przez <i>cy</i>	—	—	5 % (2)
przez <i>czy</i>	—	61 % (14)	—
przez <i>czy</i>	—	39 % (9)	—

	<i>*dzi</i>	<i>*dzi</i>	<i>dzi</i>
przez <i>dzi</i>	50 % (1)	—	—
przez <i>dzi</i>	50 % (1)	—	87 % (20)
przez <i>dzi</i>	—	—	13 % (3)

Połączenie **rzi* pisane jest 10 razy przez *rzi* (ktorzi 2/10, 13, 3/1, 9/10,18, *Przimićie* 2/12, *wierzili* 10/1, *stworzył* 103/28, *otworzysz* 103/29, *pątrzi* 103/33) i 1 raz przez *rzi* (*Zetrzi* 9/39).

W 13 wypadkach połączenie to zapisano przez *rzy*, w tym jednak 8 razy użyto znaku *y* bez oznaczenia następującej spółgłoski *j* (*przyemcā* 3/3, *nieprzyaciela* 9/3, *Nieprzyaciele* 9/6, z *nieprzyacielow* 9/13, *nieprzyaciotom* 9/27, w *nieprzyażni* 9/30, *nieprzyażni* 9/31, wyjątkowo *przyiął* 3/5), w pozostałych 5 przykładach po *rzi* następuje spółgłoska inna niż *j* (*przykazanie* 2/6, *Przyprawił* 9/8, *nieprzydał* 9/42, *przyprawili* 10/2, *przykrywasz* 103/3). Po pominięciu przykładów typu *przyemca* zestawienie pisowni tego połączenia wygląda następująco:

rzi : *rzy* = 11 : 5 = 81% : 19%.

Można więc przypuścić, że spółgłoska *rz* była wymawiana przez składacza Psalterza miękko.

Marcina Bielskiego.

Żywoty filozofów 1535

Także i w tym zabytku brak jest mazurzenia i spółgłoski *š ž č sř* stwardniałe. W połączeniu **sy *zy *ci *dzi* kładzie drukarz literę *i* oznaczającą u niego samogłoskę *i*, co świadczyłoby o miękkiej wymowie połączeń. Przedstawiam materiał usprawiedliwiający te stwierdzenia:

Połączenie **sy*: z *łysim czołem* 34, z *omeltemi włosi* 35, *krasi 'krasy'* 72, *siny* 48,51, *sinow* 83,87 (7 przykładów).

Połączenie **zy*: *naziwali* 14 (1 przykład).

Połączenie **ci*: *mędraci* 14, w *noci* 41 (2 przykł.).

Brak wyrazów z połączeniem **dzi*.

Połączenie **ši*: *inszych* 2, *przewysshzył* 4, *roskoszy* 16, *wziąwszy* 28, od *inszych* 43, *piękniejszy* 71, *inszy* 84 oraz *wszystki* 15, *wszytek* 58 (9 razy przez *szy*); *pirwszy* 3, *sie... spodobawszi* 72 oraz *wszitki* 3, *wszitkę* 6, *wszitikich* 19, *wszitko* 21 (6 r. przez *sz*, w tym 4 *wszitek*; w tabeli nie liczę tego wyrazu).

Połączenie *śi*: *sita* 11, *gęsi* 45,46, *prosił* 61,78, *okrasić* 74.

**zi*: *Zywothy* 1, *żywota* 15, *żywą aby używali* 17, *żyw* 18, o *żywocie* 22, *uniżył* 31, *używie* 50, *żył* 53 (9 r.).

Brak wyrazów z *źi*.

**ci*: *czystotą* 13, *czyniła* 57, *sie... uczył* 74 itp. (13 r. przez *czy*); *czynić* 69 (1 r.); *nauczył* 79 (1 r.).

ci: *szesciniedzialek* 2, *mądrosci* 9, *Tenci* 9, *Cirpliwość* 18. *przeciwnosciach* 19 itp. (30 r.).

Połączenie *dzi* pisane jest bez wyjątku przez *dzi*: *dziwnie* 13, *dziwował sie* 23, *sądził* 25 itp. (10 r.).

Tabele:

	<i>*sy</i>	<i>*^vSi</i>	<i>śi</i>
przez <i>si</i>	100 % (7)	—	100 % (6)
przez <i>szi</i>	—	22 % (2)	—
przez <i>szy</i>	—	78 % (7)	—

	<i>*ci</i>	<i>*^vci</i>	<i>ći</i>
przez <i>ci</i>	100 % (2)	—	100 % (30)
przez <i>czci</i>	—	7 % (1)	—
przez <i>czy, cży ; czy</i>	—	93 % (14)	—

Ze względu na małą ilość przykładów nie dają zestawień dla reszty połączeń.

Połączenie **rzi* pisane jest w 17 wypadkach przez *rzy* (*przyrodzonych* 2, *przyglądała* 2, *opatrzyciel* 3 itp), a tylko 2 razy przez *rzi* (*krzyczą* 46, *przyjmąc* 93). Można stąd wnosić, że spółgłoska *rz* była twarda.

Polskie wypisanie Sarmacji 1535

W zabytku tym zbadałem pisownię szeregow s z c dz i š ż ċ (dź) w pozycji przed samogłoskami.

Bardzo dokładnie jest tu utrzymana różnica między głoskami s z i š ż, spółgłoska ċ jednak występuje w dużej stosunkowo ilości wypadków w postaci zmazurzonej.

Ciekawe jest, że w kilku wypadkach drukarz oznacza dawne połączenie *či przez ci, zupełnie tak samo, jak dawne *ci, pisze więc rzeci 'rzeczy' jak noci 'nocy'. Gdy jendak połączenie to (či) zapisuje w postaci niezmazurzonej, oznacza je przez czy (z z czarką, dwoma kropkami lub bez znaku diakrytycznego). Użycie znaku y świadczy o twardej wymowie głoski ċ. Z tego z wielkim prawdopodobieństwem można wnioskować, że składacz „Wypisania” ulegał wpływowi dialektu mazurzącego o fonetyce podobnej do dziś spotykanej na Podhalu (*beci* 'beczy' obok *w noci*).

Pisownia interesujących nas głosek w pozycji przed samogłoską inną niż y i (oznaczam ją literą A) wygląda następująco⁵⁾.

Spółgłoski s, š i ś przed samogłoską inną niż y i: wypisanie 1, są 4, I 2,7,27 itd., *Z wypisania* 4, *pisarze* I 8, *pisali* I 9, *samo* I 17 itp. (spółgł. s przez s 42 r.); — zawsze 3, *onegday-szey* I 4, *wypiszę* I 11, *inszey* I 18 itp. (spółgł. š przez sz 43 r., pomijam *pierze wisące na powietrzu* I 35); — zaimek *ste* z czasown. I 2,9,15,27 itd., *na się* II 59, *w lesiech* I 32, *dzisieyszy* I 49 itp. (śA przez siA 56 r.).

Spółgłoski z, ż i ź przed A: *zową* 2, *zawsze* 3, *barzo* I 14, 15,21,27 itd., *zachodzi* I 16, *zakrywa* I 16 itp. (56 r. zA przez zA); — przez z z czarką: *wyłożone* 5, *żaden* I 10, *żadney* I 18, *dłużey* I 17 itd.; przez z z dwoma kropkami: *możem* (1 pl.)

⁵⁾ Cyfra rzymska I oznacza pierwszą partię zabytku w „Wyborze tekstów”. tzn. „List Doktora Matieia...”, II — „Fractat wtory”.

I 25; leżącej 'leżącej' II 3, może też zegluićim (niem. Segel) I 77 (żA 36 r. przez z z czarką + A, 1 r. przez z z dwoma kropkami + A, 1 r. przez zA); — ziemię I 13, ziemią I 22, ieżioru I 42, na woziech I 83 itp. (żA przez ziA 30 r.).

	sA	śA	śA
przez sA	100 % (42)	—	—
przez szA	—	100 % (43)	—
przez siA	—	—	100 % (56)

	zA	żA	żA
przez zA	100 % (56)	3 % (1)	—
przez żA	—	97 % (37)	—
przez ziA	—	—	100 % (30)

Spółgłoski c, ċ i ć: Oceanu I 13, na koncu I 20, słońce I 15, owoce I 30 itp., czo I 9, chcąc I 11, sie... obracza I 15, Lipca I 20, słończa I 22 itp. (spółgł. c przed A 22 r. przez c i 25 r. przez cz); — przez cz z czarką nad z: o rzeczach I 2, uczyonymi I 5, począwszy I 18, czasu I 21,23 itp.; przez cz z dwoma kropkami nad z: obyczajow I 74, Krzeczothy II 89, Ieszcze I 72, doswiatczeniu I 84; o rzeczach I 5, obtacza I 14, inaczej I 59, począł II 59, Ieszcze II 81; doswiatcenim I 10,63, Ieszcze I 50,56,74, II 70, zwłaszcza I 65,74, obywace II 63, doswiatczeniu II 74 (čA przez cz z czarką 20 r., przez cz z dwoma kropkami nad z 2 r., przez czA 2 r., przez czA 5 r., przez cA 9 r.); — cie- (zaimek) I 11, lecie I 14, robocie I 16, ciepłych I 28 itp. (29 r.; obraz dziecięci I 45 nie liczę).

Zestawienie:

	cA	čA	ćA
przez cA	47 % (22)	24 % (9)	—
przez czA	53 % (25)	13 % (5)	—
przez c̣zA, c̣zA i c̣zA	—	63 % (24)	—
przez ciA	—	—	100 % (29)

Połączenie *sy, *ši i śi: *sina* II 26 (1 przykład); — *inszy* I 8, *ninieyszym* I 10, *wszytkę* I 13, *począwszy* I 18 itp.; *wszitko* I 23, II 78, *z inszimi* I 39, *przebywsi* II 9, *w pirszim* II 60 (36 r. przez *szy* i 5 r. przez *szii*); — *nie gasi* I 16, *białey Rusi* I 43, *ze psimi głowami* II 93 (3 przykłady).

Połączenia *zy, *zi i źi: *ięzikiem* II 15 (1 przykład); — *przyłożyli* I 71, *...sie rozmnożyli* II 6, *żywota* II 23, *żyzne* II 73, *żywoth* II 76; *zizność* II 32 (5 r. przez *ży* i 1 r. przez *zi*); — *zimie* I 20, II 79, *zimne* I 27, *porazili* II 10,13,61 itp. (11 r.).

Połączenia *ci, *či i ći: *przebywaiąci* 2, *noći* I 14,20, *Historici* I 34,50,56, II 71, *na granici* I 42,49, *obraż dziecięci* I 45, *ptaci* I 51, *maiąci* I 57 itp. (27 r., w tym *aby więci... nie mieszkał* II 56); — przez cz z czarką: *baczyć* I 29, *uczynić* I 48, *uczynił* II 19; przez cz z dwoma kropkami: *naczynia* I 70; *obaczywszy* II 58; *poczyna sie* I 32, *oczym* I 61; *uczinił* (z z czarką) I 44, II 54; *rzeci* I 11, 78, 83, II 97, *policiwszy* II 15, *odłaciwszy sie* II 28 (*či przez *czy* 3 r., przez cz z dwoma kropkami +y 1 r., przez *czy* 1 r., przez *czy* 2 r., przez *ćii* 2 r. i przez *ci* 6 r.); — *powiesci* I 9, *swieci* (3 sg.) I 17, *nanieciwszy* I 48 itp., *ći* (zaimek) I 56 (ći przez *ci* 16 r. i przez *ćii* 1 r.).

Połączenia *dzi i dźi (brak przykładów z *dźi): *miedzi* 'in-

ter' I 5,66, II 24,25,44, *drudzi* I 35,57,58, II 26, *czudzim* II 75 (10 r.); — *przywodzili* I 7, *zachodzi* I 16, *przychodzi* I 17, *godzinę* I 22 itp. (19 r.).

	*sy	* ^v si	śi
przez <i>si</i>	(1)	—	100% (3)
przez <i>szi</i>	—	12% (5)	—
przez <i>szy</i>	—	88% (36)	—

	*zy	* ^v zi	źi
przez <i>zi</i>	(1)	17% (1)	100% (11)
przez ^v <i>zy</i>	—	83% (5)	—

	*ci	* ^v ci	ći
przez <i>ci</i> (i <i>ći</i>)	100% (27)	40% (6)	100% (17)
przez <i>czy</i>	—	13% (2)	—
przez <i>czy</i> i inne z <i>y</i>	—	47% (7)	—

Jak widać, język tego zabytku charakteryzuje się wymową *sin* język *noci* *cudzi* obok *inszy* *żywot* (także — wpływ dialektu podobnego do mówionego dziś na Podhalu — *zizność*) *czynić* (i — znów wpływ dialektu — *rzeci* 'rzeczy').

Spółgłoska *rz* była wymawiana prawdopodobnie twardo: przydawaia I 2, przygodach I 5, przywodzili niektorzy I 7 itp. (39 r. przez *rzy*), prziszcie I 41, przidawaia I 60, przy rzekach I 75, przynoszą II 86 oraz przyjechawszy II 10, nieprzyjaciół II 40, nieprzyjaciele II 58 (przez *rzi* 7 r.).

rzy : *rzi* = 85% : 15%.

Andrzeja Glabera z Kobyлина

Gadki o składności członków człowieczych 1535

Na podstawie pisowni „Gadek” Glabera można wnioskować, że język tego zabytku cechuje miękka wymowa spółgłosek *s z c dz* w połączeniu **sy *zy *ci *dzi*. Spółgłoski *š ž č rz* są chyba twarde. Oto pisownia wymienionych spółgłosek w połączeniu z samogłoskami *y i*.

Połączenia **sy, *ši i ši*: *czasi* 31 (tylko 1 wyraz z tym połączeniem); — *inszych* 2, *lepszy* 16, *wszytek* 40, *sussy* 41, *rozumniejszy* 41; *miąssy* 18; *inszim* 22, *wszitko* 36,66 (**ši* przez *szy* 5 r., przez *ssy* 1 r., przez *sz* 3 r.); — brak wyrazów z *ši*.

Połączeń **zy i ži* nie spotyka się w części utworu przedrukowanej w „Wyborze” Wierczyńskiego. Połączenie **ži* zapisano tu 6 razy przez *ży* (*pożyteczne* 6, *pożytku* 21, *żywiacego* 30, *zależy* 40, *dzierży* 47, *żyzny* 81) i 1 raz przez *ži* (*służy* 17).

Połączenia **ci, *či i či*: *wierząci* 20, *uśguiaći* 22, *milcząci* 24, *w praci ustawiaćim* 26, *...sie oszczędaići* 31, *pomoci* 39, *taci* (ludzie) 55, *wierząci* 64,70 (10 r.); *milcząci* 64, *patrząci* 76 (2 r.), *opatrzaićy* 37 (1 r.) — *rzeczy* 27,33,45,63,80, *człowieczy* 40, *czyni* 56 (7 r.); *czyni* 27, *człowieczym* 39 (2 r.); *człowieczich członkow* 4, *rzeczy* 45,70, *człowieczich* 53 (4 r.); — *składności* 4, *ku biegłości* 5, *ku suchosci* 2, *w włernosci* 7 itp. (17 r.).

Połączenia **dzi i dzi*: *czudzim* 38 (1 r.); — *widzi* 31, *godzi sie* 51, *ludzi* 54 (3 r.).

Zestawienia.

	*sy	* ^v si	śi
przez <i>si</i>	100% (1)	—	—
przez <i>szi</i>	—	33% (3)	—
przez <i>szy</i> i <i>ssy</i>	—	67% (6)	—

	*ci	* ^v ci	ći
przez <i>ci</i>	77% (10)	—	100% (17)
przez <i>cz<i>i</i></i>	15% (2)	—	—
przez <i>cz<i>i</i></i>	—	31% (4)	—
przez <i>czy</i> i <i>czy</i>	8% (1)	69% (9)	—

Połączenie *rzi zapisano tu 9 r. przez rzy (przyrodzoney 2, przyrodzenia 26,28, trzyma... zazrzy y przy 68, vrrzysz 72,78, pr(z)yliczającego 78) i 2 r. przez rzi (wierzi 5, przistauaiąc 71). Stosunek rzy : rzi = 82% : 18%. Prawdopodobnie więc spółgłoskę rz wymawiał składacz twardo.

* * *

Zestawiony materiał pozwala przypuszczać, że również w 1. połowie XVI w. możliwa była wymowa typu archaizmu podhalańskiego (*sin ziskać w noci miedzi*), przy czym głoski szumiące ś ż ċ dź oraz rz u pisarzy niemazurzących mogły być już stwardniałe.